

WORK IN PROGRESS

From Russia with love

Sinds mei '92, toen het AMSAB een aantal belangrijke archieven opdiepte uit de depots van het Russische Osoby-archief, zijn we niet blijven afwachten tot hier een volle vrachtwagen uit Moskou kwam voorrijden. De restitutiebesprekingen volgen we uiteraard op de voet (1). Daarnaast zetten we onze zoektocht in **Moskou** verder, ondertussen met de hulp van Andreij Doronin, onze medewerker ter plaatse.

De eerste resultaten van dit initiatief liggen ter beschikking in onze leeszaal: de microfiches van de archivalia van Eugène Hins (1839 - 1923) en van César De Paepe (1842 - 1890) zoals die door het voormalige Marx-Lenin Instituut werden bijeengebracht. Het is ondertussen duidelijk dat dit slechts een bescheiden aanzet is van een mogelijk grote microfilmoperatie. Een dergelijke onderneming veronderstelt een systematische prospectie doorheen het complexe Russische archieflandschap. Daarbij is het van belang om een reconstructie te maken van de zwerftocht van de archieven tijdens en na de Tweede Wereldoorlog.

We zijn daartoe in eerste instantie teruggegaan naar de Duitse bronnen ter zake. Onze eerste zoektocht had zich inderdaad vooral toegespitst op het archief van het Nationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (2). Nu beogen we een zo volledig mogelijke informatie over alle door de Duitsers uit België geroofde bestanden. Met die bedoeling hebben we ook het helaas zeer onvolledige archief geconsulteerd van de Dienst voor Economische Recuperatie (die zich kort na WO II bezighield met het opsporen van verdwenen kunst- en archiefschatten). Deze verzamelde gegevens, zo mogelijk met beschrijvingen van de archiefbestanddelen willen we confronteren met de lijsten die de Russen in 1945 opmaakten van de toen al erg verstoorde archieven. Zo'n oefening kan ons, in het slechtste geval, informatie opleveren over wat er aan materiaal verloren ging of vernietigd werd in de nadagen van de oorlog toen de Duitsers treinladingen en vrachtwagenkonvooien papier evacueerden naar het oosten en onderbrachten in Poolse zoutmijnen en Silezische kastelen...

Naar aanleiding van deze opzoekingen kwamen we vanzelfsprekend terecht bij de publikaties van Patricia Kennedy **Grimsted**: dé specialiste inzake het Russisch archiefwezen. Zij is verbonden aan het Russisch Centrum van de Harvard Universiteit en publiceerde in 1989 "A

Handbook for Archival Research in the USSR" en in 1992 een zeer praktische gids: "Archives in Russia". Daarnaast publiceert ze regelmatig artikels over de recente evoluties in de Russische archiefwereld (3).

Het was dan ook een buitenkans voor ons om haar persoonlijk te ontmoeten naar aanleiding van een studiemiddag georganiseerd door het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis van Amsterdam rond het thema: "**Soviet Russia and the Whereabouts of Lost Archives**". Bij die gelegenheid presenteerden Mineke Bosch en Myriam Everard de resultaten van hun succesvolle zoektocht naar het verloren gewaande archief van het Internationaal Archief van de Vrouwenbeweging (Amsterdam). Een zeer herkenbaar verhaal van enthousiasme, koortsachtig zoekwerk en intense voldoening bij het terugvinden. Net als bij ons wordt ook in Nederland dit gevoel nog overschaduwd door het feit dat er in verband met de uiteindelijke teruggave door de Russen nog geen duidelijk perspectief is (4).

Grimsted had het in haar uiteenzetting over "Plunder and Counterplunder...". We leerden haar kennen als een gedreven onderzoekster doorheen een onwaarschijnlijk verhaal van nazi-archiefrooftochten, ijltransporten en de daaropvolgende organisatie van het archiefbeheer door de sovjets. Vooral de analyse van dat laatste aspect was voor ons nieuw en verhelderend. Ze citeerde uitvoerig uit een vergaderingsverslag van augustus '45 waarin de Russen de oprichting van het Osoby-archief bespraken. Daaruit blijkt dat er niet geopteerd werd voor eenvoudige opname van de "gevonden" archieven in het staatsarchief omdat het materiaal toch niet als Russisch staatseigendom kon aanzien worden; vandaar dat er een speciaal (Russisch: Osoby) archief werd opgericht. Tijdens die vergadering was er aanvankelijk ook sprake van een slechts tijdelijke conservatie van de documenten, maar uiteindelijk werd besloten tot de oprichting van een volwaardig instituut dat ten dienste zou staan van diverse inlichtingendiensten en de Ministeries van Defensie en Buitenlandse Zaken. Archieven die als "niet-operationeel" werden aanzien naar die diensten toe konden - geheel of gedeeltelijk - overgebracht worden naar andere instellingen, zoals onder meer het voormalige Marx-Lenin Instituut (waar op die manier een stuk archief van het IISG terecht kwam). Omgekeerd konden uiterst relevante stukken vanuit de doelstellingen van bijvoorbeeld de KGB overgebracht worden naar het KGB-archief (een stukje

briefwisseling van E. Vandervelde wordt daar nog altijd bewaard...). Als gevolg van deze uitgangspunten, waarbij het historisch onderzoek op zich uitgesloten was, werden archivalische principes zoals het herkomstbeginsel totaal genegeerd. In de praktijk betekent dit dat bestanden die als geheel binnenkwamen, verspreid raakten over diverse bewaarplaatsen.

Tegenover zo'n situatie is doorgedreven onderzoek zoals dat van Grimsted hoogst noodzakelijk. Haar werk dat tot voor kort weinig weerklink vond, staat daarmee volop in de belangstelling. Zij slaagt er bovendien in, op basis van haar ervaring en doorzicht, om ook de geheime dossiers uit het sovjettijdperk (die blijkbaar bij elk archief horen) in handen te krijgen. Op die manier wist ze ons informatie door te geven over een aantal dossiers die ze vorige maand in Kiev kon inkijken. Deze zouden bijkomende informatie bevatten over de activiteiten van de Rosenbergestelle in België... (M.V.)

(1)Zie AMSAB-Tijdingen, nieuwe reeks, nr. 22 (winter 1994), p. 32.

(2)Zie AMSAB-Tijdingen, extra nr. 16 (zomer 1992), pp. 3 - 5.

(3)Cfr. onder meer : "Perestroïka in the Archives ? : Further Efforts at Soviet Archival Reform". In : *The American Archivist*, nr. 54 (winter 1991) pp. 70 - 95. "Beyond perestroïka : Soviet Area Archives After the August Coup", Princeton, 1992. En "Intellectual Access and Descriptive Standards for Post-Soviet Archives : What is to Be Done ?", Princeton, 1992.

(4)Henriette Lakmaker : "Russen gehecht aan papieren oorlogs-buit". In : *Trouw*, 13 april 1994.

Gent - Roubaix

Dankzij de goede contacten van Staf Janssens, voorzitter van de VVBAD-sectie archief, waren we eind maart te gast in het "**Centre des Archives du Monde du Travail**" (CAMT) in Roubaix voor een stage georganiseerd door de "Archives Nationales de France" rond het thema van de sociale en economische archieven. Het was een unieke gelegenheid voor een betere kennismaking met de Franse archiefwereld en voor een blik achter de schermen van het CAMT.

De helft van het programma werd ingevuld door medewerkers van het prestigieuze archiefcentrum in Roubaix (1) dat na een lange opbouwfase nu langzaam op kruissnelheid moet komen. Probleem daarbij is de beperkte personeelsbezetting (15 medewerkers in '93) voor een centrum dat in theorie het ganse Franse grondgebied zou moeten bewerken. Want van de vijf oorspronkelijk geplande centra werd enkel Roubaix gerealiseerd. Het particularisme dat binnen de regionaal gestructureerde ar-

chiefwereld (met de "Archives départementales") een lange traditie heeft, staat haaks op dit grootschalig opzet dat gebaseerd is op het idee van centralisatie - voor één keer niet vanuit Parijs. Deze problematiek samen met de vele praktische beslommeringen (rond organisatie van de communicatie, onderhoud en herstel van gesofistikeerde veelal ongebruikte apparatuur, functionaliteit van het gebouw, enz.) zorgen ervoor dat Algemeen Conservator Yvette Lebrigand niet onverdeeld gelukkig is met de gang van zaken. Aan archief werd tot nu toe 2,5 kilometer binnengehaald (vooral bedrijfsarchieven). De bekendheid in onderzoekskringen is voorlopig nog gering : "Het aantal nieuwsgierigen is talrijker dan het aantal bezoekers in de leeszaal". Met haar inleidende bijdrage over het CAMT werd onmiddellijk de toon gezet die ook voor de daaropvolgende stagedagen kenmerkend bleef; namelijk die van een informele openhartige gedachtenwisseling die nauw aansluit bij de dagelijkse praktijk. In die zin was het een zeer zinvolle stage, temeer daar de aandacht steeds uitging naar de specifieke aanpak die vereist is bij het werken met bedrijfsarchieven of archieven van de arbeidersbeweging. Vakspecialisten met praktijkervaring behandelden onder meer de verwervingspolitiek (prospectiestrategie, contracten), de verwerkingsmethode (typologie van het materiaal, selectie, automatisering) en de historiografie (bedrijfs-geschiedenis, vakbondsgeschiedenis). De meeste uiteenzettingen werden begeleid door goed voorbereide documentatiemappen.

Niet alle behandelde onderwerpen waren voor ons even relevant maar de parallellen met onze werking waren legio. In verband bij voorbeeld met selectiecriteria en vernietigingsbeleid bij bedrijfsarchieven werden een aantal zeer zinnige ideeën en argumenten naar voor gebracht door Florence Ott van het "Centre Rhénan d'Archives et de Recherches Economiques". In verband met automatisering in het archief was er de voorstelling door Anne-Françoise Kowalewski (CAMT), van het informatiesysteem ARMONI, dat voor het depotbeheer gebruik maakt van streepjescodes. Controversieel voor wat onze werking betreft was de stelling van Georges Mouradian (Archives départementales de Seine-Saint-Denis) die vanuit zijn ervaringen poneerde dat vakbondsorganisaties eigenlijk geen enkel motief hebben om enige aandacht te tonen voor geschiedenis in 't algemeen en hun archieven in 't bijzonder. Als ze in die richting toch iets ondernemen is het met de bedoeling er iets uit te halen in relatie tot hun doelstellingen (propaganda, vorming). De historicus moet zich daar goed van bewust zijn maar is meestal, gezien de context waarin projecten opgestart worden, een gemakkelijk slachtoffer... (M.V.)

(1)Zie AMSAB-Tijdingen, 1988 - 1989, nr. 2., p. 14.